

Nəzrin HÜSEYNOVA

Sənətşünaslıq magistri

Elmi rəhbər: Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
professor Fəttah Xalıqzadə

Email: nezrinselimova@gmail.com

FƏXRƏDDİN DADAŞOVUN İFAÇILIQ SƏNƏTİ

***Xülasə:** Məqalədə Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, professor, dosent, istedadlı kamança ifaçısı olan Fəxrəddin Dadaşovun həyat və fəaliyyətindən bəhs olunmuşdur. Burada ifaçının solo, Cabbar Qaryağdıoğlu adına muğam üçlüyü və müxtəlif ansamblardakı fəaliyyətindən bəhs edilir. Məqalədə Fəxrəddin Dadaşovun formalaşdığı dövr, onu əhatə edən mühit, öz üzərində tələbkar, intizamlı və davamlı surətdə çalışmasının uğurlarının əsas səbəbi kimi göstərilmişdir. Fəxrəddin Dadaşovun yüksək ifaçılıq qabiliyyəti, sənətinə olan vurğunluğu, neçə-neçə beynəlxalq festivallarda, qastrol səfərlərində uğurlu çıxışı qeyd olunmuşdur.*

***Açar sözlər:** Fəxrəddin Dadaşov, muğam sənəti, üçlük, kamança ifaçılığı*

Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, professor Fəxrəddin Dadaşov milli musiqi mədəniyyətində özünəməxsus yeri olan görkəmli ifaçı, pedaqoq, klassik muğam sənətinin mahir bilicilərindən biridir. Yüksək ifaçılıq istedadı, böyük sənətkarlığı ilə Fəxrəddin Dadaşov xalqımız arasında, eləcə də onun hədəflərindən çox-çox uzaqlarda şöhrət qazanmış, Azərbaycan musiqisini, Azərbaycan muğamını dünyaya tanıtmışdır. Məşhur kamança ustası bütün dünyada öz ifaçılıq qabiliyyəti ilə milyonlarla dinləyicinin ürəyini fəth etmiş, Azərbaycan muğamını ən müxtəlif millətlərdən olan insanlara sevdirmişdir.

Fəxrəddin Dadaşovun yaradıcılığından söhbət açarkən, ilk növbədə onun incə musiqi duyumunu, texniki məharətini, geniş repertuarını, ifaçılıq üslubunun xüsusiyyətlərini xarakterizə etmək lazımdır. Bu baxımdan Fəxrəddin Dadaşovun yaradıcılığında Azərbaycan xalq və bəstəkar mahnılarının, muğamların ifası qeyd olunmalıdır. Zəngin repertuar seçimi, əsərlərin janrından və həcmindən asılı olmayaraq bədii təfsir xüsusiyyətlərinə eyni ciddiliklə yanaşma Fəxrəddin Dadaşovun yaradıcılığını xarakterizə edən əsas cəhətdir.

Hər bir xalqın özünəməxsus milli alətləri vardır. Bu mənada tar və kamançada Azərbaycan xalqının ruhuna və ürək səsinə cavab verən məxsusi tembr boyaları vardır. Biz diqqət etsək görürük ki, Avropa musiqi alətlərində çanağın üzəri taxtadandır. Lakin Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin əksəriyyətinin çanağına dəri çəkilir.

Musiqi mədəniyyətimizdə instrumental-solo ifaçılıqla yanaşı, müxtəlif tərkibli xalq çalğı alətləri ansambllarının da rolu inkaredilməzdir. Azərbaycan mu-

siqi mədəniyyətinin əsas hissələrindən biri olan xalq çalğı alətləri ansambları haqqında ilkin məlumatlar təsviri sənət və poeziya nümunələrində, həmçinin tarixi mədəniyyət abidələrində öz əksini tapmışdır. Orta əsrlərdən bəri mövcud olan müxtəlif tərkibli xalq çalğı alətləri ansamblımız bu günədək geniş inkişaf yolu keçmişdir. Vaxt keçdikcə bu ansambların tərkibi tədricən dəyişmişdir. Xanəndəlik sənətinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq XVIII-XIX əsrlərdə muğamın müşayiətində aparıcı rol oynayan tar və kamançada dəyişikliklər olmuşdur. Mirzə Sadiq Əsəd oğlu tərəfindən 1870-1875-ci illərdə tar aləti rekonstruksiya olunmuşdur. Tar aləti üzərində aparılmış əsaslı rekonstruksiya-pərdələrin tənzimi məsələləri, çanağın yeni biçimdə yonulması, simlərin sayının artırılması və s. işlərinin müqəbilində kamança alətinə yalnız dördüncü simin əlavə edilməsi kifayət idi. Çünki tar alətinin rekonstruksiyası vaxtı qarşıya çıxan tersiya intervalının sent yüksəkliyi, zəlzəl pərdəsinin yüksəkliyi və s. məsələlər kamança alətində yox idi. Kamança alətinin qolunda pərdələrin olmaması onu bütün bu məsələlərdən uzaqlaşdırırdı. Burada əsas məsələ tar ilə onun səs düzümünün (diapazon) arasında uyğunluq yaratmaq idi ki, bunun da öhdəsindən 4-cü sim asanlıqla gəlirdi (4, s.43).

Kamança alətinin zərifliyini, onun melodikliyi, ahəngdarlığını səsləndirən mahir ifaçı Fəxrəddin Dadaşov həm muğam sənətinə, həm də Avropa musiqisinə öz alətinin rəngarəng boyalarını aşılayan tembrində gözəl səsləndirən ifaçılarımızdan biridir. Ruhi aləminin dərinliklərində gizlənən mənaların sirrini öz musiqi aləti ilə dinləyiciyə açan sənətkar kamanla bağlı olaraq, bir-birindən ayrılmayan vəhdətə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Fəxrəddin Əlisahib oğlu Dadaşov 26 sentyabr 1950-ci ildə Bakıda - qədim İçərişəhərdə musiqiçi ailəsində dünyaya göz açmışdır. Fəxrəddin Dadaşov həyata, musiqiyə sevgisini, zəhmətkeşliyi, bədii zövqünü, yüksək məənəviyyəti, peşəkarlığı ailəsindən, valideynlərindən mənimsəmişdir. Daha kiçik yaşlardan musiqiyə həvəsi olduğuna görə atasının nağarasında ifa etməyi öyrənməyə başlamışdır. Ailədəki yaradıcı mühit onun bu sənətin ecazkar aləminə məhəbbətini daha da artırır.

Musiqi həvəsi daha kiçik yaşlardan görünən Fəxrəddin Dadaşov Cənubi Azərbaycanın "Rəşt" radio kanalında səslənən viola ifalarına qulaq asaraq uşaq vaxtı yuxuya gedərdi. Cənubi Azərbaycan musiqisinə olan sevgisinin əsas səbəblərindən biri sənətkarın köklərinin Ərdəbilə aid olmasından irəli gəlir. Həmin illər sovet dövrünə təsadüf etsə də, XX əsrin 50-ci illərindən artıq musiqimizdə dirçəliş özünü göstərirdi. SSRİ-nin Azərbaycan bəstəkarlarına, dirijorlarına, ifaçılarına təzyiqi həmin dövrdən tədricən azalmağa başlamışdır.

Onun musiqiçi kimi formalaşmasının ilkin mərhələsi əlbəttə ki, musiqi məktəbi ilə bağlıdır. Musiqiyə olan həvəsi hələ balaca yaşlarından hiss olunduğuna görə 8 yaşında musiqi təhsili almaq üçün atası ilə birgə Bakı şəhərinin 2 nömrəli musiqi məktəbinə müraciət edir. Tarda təhsil almaq istəyən Fəxrəddin fiziki baxımdan balaca olduğuna görə onu kamança sinfinə qəbul edirlər. Gənc

Fəxrəddinin qeyri-adi istedadı, musiqiyə vurğunluğu və zəhmətsevərliyi elə ilk günlərdən müəllimlərinin diqqətini özünə cəlb etmişdir.

Kamançada əsərlərini parlaq, emosional tərzdə duymaq qabiliyyəti, musiqini qəlbindən, ruhundan keçirərək sevgi ilə çatdırmaq istəyinin güclü olması ifaçını daim öz üzərində çalışmağa sövq edirdi. Musiqi məktəbində təhsil aldığı zaman Azərbaycan üzrə məktəblərarası musiqi yarışmasında iştirak etmişdir. Müslüm Maqomayevin "Radio marşı" və Şüştər muğamını ifa edən Fəxrəddin birinci yerə çıxaraq qalib olmuşdur.

İstedadlı ifaçının tərcümeyi-halına nəzər salsaq görürük ki, o, hələ məktəbdə oxuduğu zamanlardan tədbirlərdə fəal iştirak etmiş, şagird və müəllimlərinin sevimlisinə çevrilmişdir. Həmin illərdə qardaşları təhsil almışdı, bu, uşaqların hərtərəfli təhsil-tərbiyə almasına və musiqi zövqünün formalaşmasına böyük təsir göstərir. Fəxrəddin Dadaşovun qardaşları Cəlaləddin Dadaşov qoşa nağara alətində, Nurəddin Dadaşov zərb alətində, Şəmsəddin Dadaşov isə piano alətində ifa edirlər. Atasısı Əlisahib Dadaşov ifaçı olduğuna görə evlərinə tez-tez sənət adamları – Ələkbər Ələsgərov, Xalq artistləri Tələt Qasımov, Hacıbaba Hüseynov, Əliağa Vahid və başqaları gəlir, kiçik yaşlı Fəxrəddin onların ifasını eşidərək böyüyürdü.

İrsən gələn bu istedad yalnız atasından deyil nənəsi Bəyimxanımdan və nənəsinin xalası oğlu olan Azərbaycan Əməkdar artisti, qəzəlxan Əliağa Vahiddən keçib gəlmişdir. Əliağa Vahid (1894-1965) Azərbaycan poeziyasının inkişafında dəyərli xidmətləri olan böyük qəzəl ustadıdır. Onun şeirləri ilk gündən sevilmişdir. Dahi Fizulinin davamçısı olmuş Əliağa Vahid poeziyasının bədii çalarları rəngarəngdir. Fəxrəddin Dadaşovla bir müsahibəmiz zamanı qəzəl ustadı ilə olan xatirəsindən bizə danışmışdı: "9 yaşında bizə gəlmişdi. Mənə dedi çal qulaq asım görüm necə çalırsan. Mən "Yüz biri" rəqsini ifa etdim. Atama "Yaxşı kamança çalan olacaq, indidən görəsənir" dedi. Muğam ifa etməyimi istədi, dedim hələ öyrənməmişəm. 1963-cü ildə yenidən bizə gəlmişdi. "Şur" muğamını ifa etdim. Atam da maqnitofonu qoşdu. Dayım (Əliağa Vahid) mənə qulaq asa-asa başladı qəzəl deməyə. Neçə qəzəl dedi. Çox heyif ki, atamgil gedəndən sonra mənəm diqqətsizliyimə görə kaset xarab oldu" (7; 9).

İfaçıya müxtəlif rakurslardan yanaşsaq görürük ki, özündə fitri istedadı, fəal yaradıcılıq zövqü, sənətə vurğunluğu, qibət ediləcək sadəliyi ilə qarşımızda vahid bir obraz duracaq. Təhsil aldığı müddətdə gənc ifaçının dərin marağı, yüksək müşahidə və qavrama qabiliyyəti, tapşırıqların tez və uğurlu yerinə yetirilməsinə kömək edirdi. Saatlarla kamança ifa edir, öz üzərində işləyərək böyük musiqi dünyasına addım-addım daxil olurdu. Əlbəttə ki, belə mahir bir ifaçının formalaşması özündə müxtəlif amilləri birləşdirən çox mürəkkəb bir prosesdir.

Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli "Azərbaycan musiqi həyatına bir nəzər" məqaləsində yazmışdır: "Kamançada çalınan musiqi tarda çalınandan səscə daha mükəmməl və insanın səsinə daha yaxın olar. Əlavə, kamança səsinin baxı-

sus "bəm"də tardan daha təsirli olduğunu nəzərə alsaq və tellər üzərində barmaq qoyub "vibrasion" deyilən titrək səslər hasil edilməsini dəxi əlavə etsək, kamançanın tardan daha kamil və daha fəaiq bir aləti-musiqiyyə olduğu meydana çıxar. Zətən, tar "akompaniman" üçün yarar bir alət olduğu halda, kamança "melodik" alətlərdən ən gözəlidir. Təəssüf olsun ki, bizim türk çalğıçılarımızın hənuz kamançanın qədrini la-yiqincə bilmirlər. Odur ki, çalğıda kamançanı tamamilə tara tabe edib tarda vurulan barmaqları kamançada yamsılayırlar... Avropa aləti-musiqiyyələrindən kamança cinsinə mənsub olan "vialon" (skripka) orkestrdə birinciliyi qazandığı kimi, gələcəkdə bizdə də kamança öz ali mövqeyini layiqilə işğal edəcəkdir" (1, s.384).

İştirak etdiyi beynəlxalq festivallar onun ifaçılıq keyfiyyətlərini bütün aydınlığı ilə üzə çıxarır, həm də kamança ifaçılığında yeni dəsti-xəttin formalaşmasında özünəməxsus əvəzlənməz cizgilərini əyani surətdə isbatlayırdı. Fəxrəddin Dadaşov ifasının yaratdığı "sehrli aləm" yalnız ifaçılıq xüsusiyyətləri ilə deyil, həm də iç dünyasındakı mənəvi-psixoloji keyfiyyətlərin də sintezindən əmələ gəlirdi.

Onun yaradıcılığının bu cəhətlərin qarşılıqlı əlaqəsi daha da genişləndirir və onu yalnız Azərbaycanda deyil, ölkə hədudlarından kənarda da sevilməsinə kömək edirdi. Gənclik illərindən başlayaraq Fəxrəddin Dadaşovun bu xüsusiyyətləri gələcək illərdə də inkişaf etmiş və onu sonralar Azərbaycan kamança ifaçılığında görkəmli yer tutmasını təmin etmişdir. Kamança ifaçısının bu uğurlarında onun zəhmətkeşliyi, məqsədyönlülüüyü ilə bərabər qeyd etdiyimiz fərdi-emosional keyfiyyətlərinin əhəmiyyəti böyükdür. İfaçının musiqi zövqünə, dünyə görüşünə, həyata baxışına təsir göstərən ətraf mühitlə yanaşı, kamança təhsili alması parlaq musiqi istedadı ilə bərabər, dünyə görüşünün genişliyi, qarşıya qoyulmuş hədəfə doğru xüsusi ruh yüksəkliyi ilə can atmasına səbəb olmuşdur.

1977-ci ildə Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını bitirmişdir. Burada təhsil aldığı vaxt Azərbaycan Xalq artisti Ramiz Mirişli də-yərli kaman ustadının müəllimi olmuşdur. Əsərlərin öyrənilməsində kamança alətinin dərinədən hiss edilməsi, musiqi strukturunun daha aydın qavranılması, muğamda sərbəstlik duyğusunun yaranması onun və müəlliminin daim diqqət mərkəzində dururdu.

Gənc Fəxrəddin yaxşı başa düşürdü ki, bütün bu ifaçılıq üsulları onun daha məzmunlu, mənalı, dolğun ifa qabiliyyətinin formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Buna görə də müəllimi səs üzərində aparılan işə xüsusi diqqət edirdi. Muğamın düzgün və aydın ifa olunması üçün səs çalarlarının əhəmiyyəti böyükdür. Fəxrəddin Dadaşov hər bir muğamın məzmunu və xarakterinə uyğun olaraq, hər şöbənin öz səs rəngini duyan və ifadə edən kamança ustadlarımızdandır. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, gənc Fəxrəddinin müəllimi ilə ünsiyyəti zamanı özünəməxsus pedaqoji ustalığının müəyyən ünsürləri də həmçinin formalaşmağa başlamışdır.

Kamançanın səslənmə ahəngdarlığını səciyyələndirən kamandan istifadə qaydalarına böyük əhəmiyyət verən Fəxrəddin Dadaşov bütün xırdalıqları mə-

nimsəmək üçün çox çalışır, mahir kamança ifaçılarını dinləyərək bu sahədə daha böyük təcrübə əldə etməyə çalışırdı. Ona dərs deyən müəllimin həm də bəstəkar olması yetirmələrinin dünyagörüşü və baxışlarının formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Gənc olmasına baxmayaraq, musiqiyə olan böyük sevgisi, temperamenti, kövrək qəlbi olan Fəxrəddin Dadaşov sənətə və özünə qarşı ciddiliyi, məsuliyyəti və tələbkərliliyi ilə seçilirdi.

Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil aldığı vaxtlar Fəxrəddin Dadaşovun həm ifaçı, həm də bir pedaqoq kimi formalaşmasında böyük rol oynayıb. Burada çalışan görkəmli musiqi xadimləri, həmçinin yüksək yaradıcılıq atmosferi Fəxrəddin Dadaşovun bilik və bacarığının formalaşmasında əvəzsiz rol oynayıb. Öz üzərində gecə-gündüz çalışan ifaçı musiqi bilini durmadan təkmilləşdirmişdir. Burada sevimli müəllimi Azərbaycan SSRİ Xalq artisti Süleyman Ələsgərovun ona yaxından köməklik göstərməyi bu prosesi daha da səmərəli etmiş, onun dünyagörüşünün, pedaqoji ustalığının artması üçün misilsiz rol oynamışdır. Müəllimlərinin qayğıkeşliyi və tədris prosesinin keyfiyyətinə görə bu illərdə Fəxrəddin Dadaşov yalnız bir ifaçı kimi deyil, həm də gələcək musiqi kadrlarını hazırlaya biləcək bir pedaqoq kimi formalaşmağa başlamışdır.

1941-ci ildə dəyərli sənətkar Azərbaycanın xalq artisti, Əməkdar müəllim, tarzən, pedaqoq Əhməd Bakıxanov Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri ansamblını yaratmışdır. Bu ansamblı 1941-ci ildə çalışmağa başlayan və 1973-cü ildən ömrünün sonunadək bu ansamblı rəhbərlik edən xalq artisti Həbib Bayramov da Əhməd Bakıxanovun yetirmələrindəndir. 1973-cü ildən həmin ansamblı Əhməd Bakıxanovun adını daşıyır. Bu ansamblı bir çox dəyərli sənətkarlar ifa etmişdir. Bunlardan biridə Fəxrəddin Dadaşovdur.

Fəxrəddin Dadaşovun hər kamança ifaçısına xas olmayan daha bir vacib keyfiyyəti onun mahir konsertmeysterlik qabiliyyətidir. Dünyanın bir çox ölkələrində və vətənimizdə olan çoxsaylı konsertlərdə dinləyicilər bu qabiliyyətin şahidi olmuş, onun həm solo, həm də istedadlı ansambl ifaçısı kimi peşəkərliliyinə heyran qalmışdır. Fəxrəddin Dadaşov bir ansambl ifaçısı kimi parlaq keyfiyyətlərə malik kamança ifaçısıdır.

Fəxrəddin Dadaşovun və əlbəttə ki, onun kimi şəxsiyyətlərin formalaşmasında bir çox amillər – musiqi mühiti, təhsil aldığı məktəblər, dövrün ictimai-siyasi münasibətləri, onu əhatə edən çevrə və digərləri öz rolunu oynamışdır. Mahir ifaçı öz üzərində daima işləmiş, bilik və vərdislərini təkmilləşdirmişdir. Fəxrəddin Dadaşovun həyatının xoşbəxtliyi bundadır ki, onun yaradıcılığının inkişaf illəri Azərbaycan musiqi sənətində parlaq çiçəklənmə dövrünə təsadüf edir. Bu dövrdə formalaşan ifaçı zamanın tanınmış şəxsiyyətlərindən olan Ramiz Mirişlinin sinfində təhsil almış, Əhməd Bakıxanov adına ansamblı və Cabbar Qaryağdıoğlu adına muğam üçlüyündə çalışmışdır.

Atası Əlisahib Dadaşovla bərabər toylara gedən gənc Fəxrəddinin toyda ifasını eşidən Həbib Bayramov onun çalğısını çox bəyənir. 1966-cı ildə onu

Əhməd Bakıxanovun ansamblına aparır. Fəxrəddin Dadaşovun ifasını çox bəyə-nir. 1966-cı ildən bu günədək Azərbaycan Televiziya və Radiosunun Əhməd Ba-kıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri Ansamblında konsertmeyster vəzifəsində işlə-məyə başlamışdır. 7 il Əhməd Bakıxanovla bərabər çalışmışdır. 1969-cu ildə ilk dəfə Həbib Bayramov ilə Portuqaliyaya qastrol səfərinə çıxmışdır. Həmin ildən başlayaraq 59-dan artıq xarici ölkədə, o cümlədən Fransa, Danimarka, İspaniya, Yunanıstan, Kipr, Malta, Tayvan, Tayland, Avstriya, Almaniya, Norveç, Hindis-tan, Mərakeş, Meksika, Kanada, İngiltərə və s. ölkələrində konsertlərdə vətəni-mizi layiqincə təmsil etmişdir.

Fəxrəddin Dadaşov ifasında hər bir nüansa, detala, intonasiyaya, səslənmə keyfiyyətinə, əsərin öyrənilmə prosesinə böyük diqqətlə yanaşırdı. İfaçı zəngin yaradıcılıq mühitinin verdiyi üstünlüklərdən bəhrələnərək özünəməxsus sənət yolu keçmiş və bunu yüksək yaradıcılıq üslubuna çevirməyə nail olmuşdur. Məhz bunun nəticəsidir ki, beynəlxalq festivallarda onun sənətkarlıq keyfiyyət-ləri dinləyicilər tərəfindən həmişə təqdir edilmişdir.



Səkinə İsmayılova, Möhlət Müslümov, Fəxrəddin Dadaşov

Muğam üçlüyünün vəhdəti muğamın professional şəkildə ifası üçün əhəmiy-yətlidir. Hər üç ifaçı bir-birini eşitməli və vəhdət şəklində ifa etməlidir. Bunun üçün əlbəttə ki, muğamlarımızı həm xanəndə, həm də sazəndələr mükəmməl bil-məlidir. Ustad tarzən Bəhram Mansurovun dediyi kimi: "muğamlarımız üçlükdə daha yaxşı, daha təbii və gözəl səslənir. Üçlükdə hər ifaçı öz bacarıq və qabiliyyətini daha aşkar nümayiş etdirmək imkanına malik olur" (4). Fəxrəddin Dadaşovun ifaçısı olduğu muğam üçlüyü saysız-hesabsız ölkələrdə keçirilən festivallarda işti-

rak etmiş və uğurlar qazanmışdır. Mahir ifaçı təkrarolunmaz, yüksək ifaçılıq istedadı, böyük sənətkarlığı ilə xalqımız arasında, eləcə də bütün dünyada şöhrət qazanmış, Azərbaycan muğamını, Azərbaycan mahnısını dünyaya tanıtmışdır.

1987-ci ildə Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının nəzdində ilk muğam triosu yaradılmışdır. Bu muğam üçlüyü məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlunun adını daşıyır. Muğam üçlüyünün tərkibi Fəxrəddin Dadaşov (kamança), Möhlət Müslümov (tar), Zəhid Quliyevdən (xanəndə) ibarət olmuşdur. Bu günümüzdə qədər fəaliyyət göstərən bu üçlük bir çox məşhur xanəndələrlə çalışmış və ölkəmizi dünyanın bir çox yerində təmsil etmişdir.



Zəhid Quliyev, Möhlət Müslümov, Fəxrəddin Dadaşov

Mahir ifaçı həmişə özünü əsl sənətkar kimi hər kəsə sevdirmiş, dünyanın bütün ölkələrində Azərbaycan musiqi incəsənətinin məsuliyyətini layiqincə daşımışdır. Beynəlxalq müsabiqələrdə iştirak Fəxrəddin Dadaşov yaradıcılığının aparıcı sahələrindən birini təşkil edir. 1988-ci ildə Fransada keçirilən festivalda Səxavət Məmmədov, Fəxrəddin Dadaşov və Möhlət Müslümov iştirak etmişdir. Fəxrəddin Dadaşov festivalın laureatı olmuşdur. Azərbaycan musiqi sənətinin

dünyanın müxtəlif ölkələrində tanındılmasında misilsiz rolu olan mahir ifaçı qeyri-adi istedadı ilə hər kəsi heyran qoymuşdur.

Fəxrəddin müəllim muğam ifaçılığında harmonik vasitələri tətbiq edən ilk kamança çalandır. O, bu harmoniyaları müxtəlif texniki üsullarla-akkord, arpecio və digər fakturalarla icra edir. Eyni zamanda muğamın məqam əsası ilə ahəngin vəhdətinə nail olur. Bu yenilik ehtimal ki, Fəxrəddin Dadaşovun fortepiano alətinə dolğun akkordlarla ifa etmək bacarığından qaynaqlanmışdır.

Fəxrəddin Dadaşov muğam ifaçılığında solo və müşayiətçi kimi bədii keyfiyyətlərini parlaq nümayiş etdirdiyi kimi Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini də yüksək səviyyədə ifa edir. Bundan başqa klassik bəstəkar əsərlərinin kamança üçün köçürmələrini bədii səviyyədə təqdim etmək üçün texniki vasitələrdən də həmçinin məharətlə faydalanır.

Yüksək çağlı texnikası, emosional ifadəlilik və muğam improvizəsinə xas olan fərdi təfsir və ifa vasitələrinin zənginliyi onun sənətini xarakterizə edən cəhətlərdir. 1990-cı ildə Mərakeşdə məşhur ərəb səyyahı İbn-Bəttutə Əbu Abdullah Məhəmməd ibn Abdullah al-Lavati at-Tancıya (25 fevral 1304–1377) həsr olunmuş tamaşa hazırlanır. Fransız rejissoru Fransuaza Cruntu tərəfindən "Cabbar Qaryağdıoğlu adına muğam üçlüyü" Mərakeşə dəvət olunmuşdur. "Dünya xalqlarının mədəniyyət evi" adlanan bu festivalda 6 ölkə – Koreya, Fransa, İtaliya, Azərbaycan, Mali, Mərakeş iştirak etmişdir. Bir ay yarım davam edən məşqlər nəticəsində hazırlanan tamaşa səhnəyə qoyulmuşdur və uğur qazanmışdır. Bu tamaşada ifa edən Fəxrəddin Dadaşov kamança ifaçılığındakı özünəməxsus istedadı ilə ərəb və fransız xalqının musiqini zövqünü oxşamışdır [5].

Fəxrəddin Dadaşov ifaçılığının başqa bir səciyyəvi cəhəti odur ki, muğamın zənginliklərinə yeni ifa keyfiyyətləri bəxş etməklə özünəməxsus dəsti-xətt yaratmışdır. Məhz bunları nəzərdə tutaraq, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, bəstəkar Süleyman Ələsgərov "Sehrli kaman" radio verilişində Fəxrəddin Dadaşov haqqında bu fikirləri söyləmişdir: "Uzaq keçmişdən bizə yadigar qalan kamança, tar Azərbaycan xalqının sevə-sevə qoruyub saxladığı musiqi alətləridir. Tar coşqun ehtirasları hərəkətə gətirən, incə hisləri oyadan, bədbinliyi, şənliyi və eyni zamanda mərdliyi eyni bir qüvvə ilə ifa etmək üçün yaranmışsa, kamança kədər-qüssə təranələri ilə dolu olan nəğmə üçün yaranmışdır. Fərəhlə deməliyəm ki, bu sehrkar alətə tərəvət verənlərdən biri də sevimli sənətkarımız Fəxrəddin Dadaşovdur. Fəxrəddin Dadaşov zəhmətsevərliyi, həvəs və qabiliyyəti hələ onun Konservatoriyada təhsil aldığı illər özünü büruzə vermişdir. Fəxrəddin Dadaşovun ifasında muğamlarımız, təsniflər, rənglər və Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri yeni quruluşda, yeni formada, yeni məzmununda dinləyicilərə çatdırılır. Fəxrəddin Dadaşov ifa etdiyi musiqiyə bir-birini təkrar etməyən xallar, əhəmiyyətli çalarlar əlavə edir" (Lent yazısı F.Dadaşovun şəxsi arxivində saxlanılır).

1998-ci ildə Fransada keçirilən musiqi festivalında kamança ifası ilə insanların qəlbini fəth edən ifaçı laureat adına layiq görülmüşdür. Bu festivalda

Fəxrəddin Dadaşov, Qəndab Quliyeva, Cənəli Əkbərov, Vamiq Məmmədəliyev ölkəmizi təmsil etmişdir.

Fəxrəddin Dadaşov kamança ifaçılığındakı qeyri-adi ifa qabiliyyətini hər zaman öz ifalarında göstərmişdir. Fəxrəddin Dadaşovun ifası insanı haldan-hala salır. Belə ifalardan biri də rejissor Mikayıl Mikayılovun 1930-cu ildə çəkdiyi "Lətif" filminə (6) yazılan musiqinin ifasıdır. Azərbaycan Respublikasının dövlət varidatı elan edilən filmlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, caz bəstəkarı Salman Qəmbərov bu filmə 2001-ci ildə musiqi bəstələmişdir. Bu layihənin ideya müəllifləri sənətsünas Cahangir Səlimxanov və rejissor Ayaz Salayev olmuşdur. Ağ-qara formada çəkilən filmə musiqi bəstələyərək Salman Qəmbərov ona yeni həyat vermişdir. Film Bakıda ilk dəfə 2001-ci ildə təqdim olunmuşdur. Daha sonra Ukraynanın Odessa şəhərində keçirilən film festivalında təqdim olunmuşdur. Böyük rəğbət qazanan bu film dünyanın bir çox ölkəsində dəfələrlə kino festivallarında Salman Qəmbərov, Fəxrəddin Dadaşov, Eldar Qafarovun ifasındakı musiqi müşayiəti ilə təqdim filmi müasir üslubda səsləndirmişlər. Polşada, Odessada, Soçidə, Həştərxanda, Kazanda, Fransada, iki dəfə Almaniyada, beş dəfə İsveçrədə təqdimatı olan filmi sonuncu dəfə 2016-cı ildə Argentinada caz festivalında ifa etmişlər. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin bütün dünyada təbliği ilə bağlı apardığı iş Fəxrəddin Dadaşov fəaliyyətinin ən mühüm sahələrindən biridir.

Bir müəllim kimi Fəxrəddin Dadaşov tələbələrinə həmişə qayğıkeşliklə və tələbkarlıqla yanaşır, keçilən hər bir əsər haqqında geniş məlumat verir, muğamlarımızın ifa incəliklərini izah edir. Tar ifaçısı, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Möhlət Müslümov mahir kamança ifaçısı barədə demişdir: "Fəxrəddin Dadaşov təkrarolunmaz sənətkardır. Onun barmaqlarında olan tembr başqa kamança ifaçılarında yoxdur. Həm üçlükdə çıxış edir, həm ansamblı, həm solist kimi, həm də gözəl pedaqoqdur" [7]. Kamança ustası dəyərli bir pedaqoq olaraq çox sayda tələbə yetişdirmişdir. İfaçılıq fəaliyyəti kimi pedaqoji fəaliyyətdə də böyük uğurlara nail olmuşdur. Tahirə Kərimova, Ramiz Mirişli, Həbib Bayramov, Süleyman Ələsgərov, Əhməd Bakıxanov və digər görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs alan ifaçı onlardan öyrəndiyi pedaqoji keyfiyyətləri öz tədris prosesində böyük uğurla tətbiq etmişdir. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin layiqli davamçıları sırasında məhz onun yetirmələrinin olması əlbəttə ki, təsadüf deyil.

İlk dəfə 1970-ci ildə Səid Rüstəmov adına musiqi məktəbində çalışmışdır. 1980-ci ildən 2019-cu ilə kimi Azərbaycan Milli Konservatoriyası tərkibində musiqi kollecində (Asəf Zeynallı adına musiqi məktəbi) işləmişdir. 1988-ci ildə Süleyman Ələsgərovun təşəbbüsü ilə Bakı Musiqi Akademiyasında muğam sinfi açılmışdır. Burada kamança sinfində ilk dəfə Fəxrəddin Dadaşov tələbələrə dərs demişdir. 2001-ci ildən Azərbaycan Milli Konservatoriyasında dərs deyən sənətkarın bir çox tələbəsi Əməkdar artist adına layiq görülmüş, beynəlxalq festivallarda laureat olmuşdur.

İstedadlı sənətkar 28 oktyabr 2000-ci ildə əməkdar artist adına layiq görülmüşdür. 5 il sonra 16 sentyabr 2005-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti fəxri adını almışdır. Fəxrəddin Dadaşov yaradıcılığı Azərbaycan musiqi mədəniyyətində, kamança ifaçılığında məktəb kimi öz nəslinin formalaşmasında, inkişafında əvəzsiz rol oynayıb və oynayacaqdır.

Mahir ifaçı təfsir etdiyi hər bir ifadə öz daxili aləmini təcəssüm etdirir, o, hər muğamın, təsnifin, rəngin mənə çalarlarını yenidən yaşayaraq ifa edir. Fəxrəddin Dadaşov öz ifası barəsində demişdi: "Mən ifa edəndə həmişə gözlərimi bağlamışam. Təsadüfi halda gözlərimi açıram baxıram ki, mənə qulaq asan var ya yox. Görürəm ki, var həmin insanlara baxaraq ifa edib yenidən gözlərimi yumuram. Mən ifa edəndə başqa dünyada oluram. Elə muğamat var ki, ifa edəndə dağlar, şəlalələr gəlir gözümün qabağına, elə də muğamat var ifa edəndə dəniz gəlir gözümün qarşısına. Elə bil dənizdəyəm, dənizin ləpələri, şırıltısı gəlir qulağıma. Elə də olur ifa edəndə elə bil ki, gül-çiçəyin, lalələrin içindəyəm. Hər muğamatın öz gözəlliyi var" [F.Dadaşovla müsahibədən].

Beləliklə, məqalədə Fəxrəddin Dadaşov yaradıcılığının nəzərdən keçirilməsi, bir yandan onun şəxsiyyət kimi formalaşmasının bütün xüsusiyyətlərini, inkişafının səciyyəvi cəhətlərini öyrənməyə imkan verir. Solo ifaçılıq zamanı Fəxrəddin Dadaşovun ifaçılıq mədəniyyəti, özünəməxsus ifa qabiliyyəti, virtuoz texnikası ilə dinləyicilərin qəlblərini fəth edir. Hər bir ifasındakı kamançadan səs çıxartma ustalığı, kamandan istifadədə peşəkarlığı ifaçılığının əsas məqamlarındandır.

İfa etdiyi muğamların xarakterinə görə F.Dadaşov həmin obrazlara bürünmək qabiliyyətinə malik bir ifaçıdır. Xalq mahnılarını ifa edərkən səs, ritm, ifadələrin xarakterini dolğunluğu ilə çatdırır. Mahir ifaçı uzun illər ərzində solo və müşayiət ifaçılığının üsullarını dərindən mənimsəmiş və daha da artırmışdır. Fəxrəddin Dadaşov solo, ansambl ifaçılığı və peşəkar pedaqoq kimi xüsusiyyətlərin hər birini özündə cəmləşdirən nadir ifaçılarımızdan biridir.

Fəxrəddin Dadaşov yaradıcılığının əhəmiyyəti özünü onda göstərir ki, ifaçının fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan kamança sənəti ölkəmizin həüdudlarından kənara çıxaraq, özü ilə musiqimizi yeni zirvələrə daşımışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Hacıbəyli Ü.Ə. Seçilmiş əsərləri. II cild. - B.: Şərq-Qərb, 2005. - 456 s.
2. Hüseynov R.B. Min ikinci gecə. - B.: Işıq, 1988. -408 s.
3. İsazadə Ə.İ., Quliyev X. Bəhram Mansurov. - B.: Işıq, 1982. - 51 s.
4. Məmmədov A.K. XIX-XXI əsrlərdə Azərbaycan simli musiqi alətləri. - B.: 2011. - 138 s.

Saytoqrafiya

5. Xalq artisti professor Əhməd Bakıxanov adına xalq çalğı alətləri ansamblı. Mərakeş teatırı 1990. URL:https://www.youtube.com/watch?v=1_a-C4Ng86M&t=18s
6. Лятиф (немой фильм с импровизированным саундтреком в стиле этно-джаз). 1930-2011-2019. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=8OnzYoptjX0&t=2010s>
7. Kamanzən Fəxrəddin Dadaşov - Ruhumun səsi (sənədli film, 2020) URL:<https://m.youtube.com/watch?v=ETw5clyl4xs>
8. Fəxrəddin Dadashov - Durnalar C.Cahangirov (solo kamancha) 2004 URL:https://www.youtube.com/watch?v=a_mNy2Q85lg
9. KamanTV - Fəxrəddin Dadashov. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=QxSdGCi2fTc>
10. Fəxrəddin Dadaşov - Şüştər (1987-ci ildə Kürdəxanıda lentə alınıb) URL:<https://www.youtube.com/watch?v=cDff-zRJ0fU>
11. Fəxrəddin Dadashov - Raftam (Solo kamancha) 2004 URL:https://www.youtube.com/watch?v=MRygCWR_pZ4
12. Yaqub Memmedovun Yubileyi. Şuşasız. İfa edir: Vahid Abdullayev, Mohlet Muslumov, Fəxrəddin Dadashov.c URL:<https://www.youtube.com/watch?v=v32PInVZmgQ>

Назрин Гусейнова
Магистр искусствоведения

ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЕ ИСКУССТВО ФАХРАДДИНА ДАДАШОВА

Резюме: В статье рассказывается о жизни и деятельности народного артиста Азербайджанской Республики, профессора, видного кяманчиста Фахраддина Дадашова. Говоря о роли кяманчи в музыкальной культуре Азербайджана, уделяется внимание уникальным оттенкам в исполнении Фахраддина Дадашова. Представлено сольное творчество исполнителя, в составе мугамного трио имени Джаббара Карьягдыоглу и его деятельности в различных ансамблях. В статье представлены этапы формирования творчества Фахреддин Дадашова, среда, которая его окружала. Требоательная, дисциплинированная и непрерывная работа над собой являются основными причинами его успеха. Представлены высокая исполнительская культура Фахреддина Дадашова, его успешные выступления на нескольких международных фестивалях и гастролях.

Ключевые слова: Фахрəддин Дадашов, искусство мугама, трио, сольное исполнение на кяманче, аккомпанемент, концертная деятельность, струнный музыкальный инструмент

Nazrin Huseynova
Master Ethnomusicologist

FAKHRADDIN DADASHOV'S PERFORMING ART

Summary: *The article talks about the life and activity of Fakhraddin Dadashov, People's Artist of the Republic of Azerbaijan, professor, associate professor, talented kamancha player. The role of the kamancha instrument in the music culture of Azerbaijan, the unique shades of Fakhraddin Dadashov's performance ability were discussed. It is written about the singer's solo, in the mugham trio named after Jabbar Qaryagdioglu and his activity in various ensembles. In the article, the period in which Fakhreddin Dadashov was formed, the environment that surrounded him, the demanding, disciplined and continuous work on himself are the main reasons for his success. Fakhreddin Dadashov's high performance ability, successful performances at several international festivals and tours have been shown.*

Keywords: *Fakhraddin Dadashov, mugham art, trio, kamancha solo performance, accompaniment, concert activity, stringed musical instrument*

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Xalıqzadə Fəttah
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Qulamova Jalə